

چکیده

هدف اصلی این تحقیق شناسایی عوامل مؤثر بر بهبود آموزش قرآن، شامل عوامل انسانی، روش تدریس، مواد و تجهیزات آموزشی و محتوای انتخاب شده از منظر معلمان ابتدایی است. جامعه آماری این تحقیق تمامی معلمان ابتدایی شهر تهران را شامل می‌شود که تعداد آن‌ها ۱۵۳۷۷ نفر بوده است. گروه نمونه طبق «جدول مورگان» شامل ۳۷۷ نفر از معلمان است که با روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای و تصادفی از میان مدارس جهت‌های اصلی جغرافیایی شهر تهران (شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز) انتخاب شده‌اند. روش تحقیق «توصیفی-پیمایشی» و ابزار آن پرسش‌نامه محقق ساخته بود و شاخص‌هایی از چهار عامل مؤثر بر بهبود آموزش قرآن از طریق پرسش‌نامه مورد آزمون قرار گرفتند.

مطابق یافته‌های این پژوهش در مجموع، به‌طور میانگین ۹۸ درصد معلمان با بیشترین فراوانی اظهار داشتند که محتوای انتخاب شده بر بهبود آموزش قرآن مؤثرند. ۹۶/۴ درصد معلمان با بیشترین فراوانی بیان داشتند که روش تدریس قرآن معلمان بر بهبود آموزش قرآن مؤثر است. ۹۳/۶ درصد معلمان مورد مطالعه، مواد و تجهیزات آموزشی را بر بهبود آموزش قرآن مؤثر می‌دانند. ۹۳/۳ درصد معلمان مورد مطالعه نیز با بیشترین فراوانی اظهار کردند که عوامل انسانی بر بهبود آموزش قرآن تأثیرگذارند.

کلیدواژه‌ها: دوره ابتدایی، معلم، روش تدریس، عوامل انسانی، آموزش قرآن، محتوای آموزشی، مواد و تجهیزات آموزشی

مقدمه

در نظام آموزشی هر کشور

نظام کلان آموزشی دوره ابتدایی جایگاه خاصی در میان سایر دوره‌ها دارد، زیرا شکل‌گیری شخصیت و رشد همه‌جانبه شخصیت فرد در این دوره بیشتر انجام می‌گیرد. (صافی، ۱۳۸۱)

هدف دوره ابتدایی علاقه‌مند کردن فراگیرندگان به یادگیری و تحصیل است. (کرامتی، ۱۳۸۸) آموزش فرایندی دارد که به موجب آن در نگرش یادگیرندگان تغییرات مورد نظر پدید می‌آید. (آقازاده و احدیان، ۱۳۸۶)

بیان مسئله

تعلیم و تربیت به‌ویژه تعلیم و تربیت دینی، می‌تواند ارتباط آفریده با آفریدگار را مستحکم‌تر سازد و او را به پذیرش تعهد و قبول مسئولیت وا دارد. (چراغ چشمه، ۱۳۸۵)

قرآن پیام روشن الهی است که همه انسان‌ها را به راستی و درستکاری دعوت می‌کند. قرآن کریم کتاب همه مردم است و هر فردی در هر سطحی از علم و تقوا می‌تواند از آن بهره‌گیرد. چنانچه در سوره بقره آیه ۱۸۵ آمده است: «هدی للناس» یعنی (قرآن) هدایتی برای همه مردم است. بنابراین، برنامه آموزش قرآن از یک‌سو در پی آن است که راهی روشن، مطمئن و دائمی برای انس و ارتباط همه دانش‌آموزان با قرآن کریم باز کند و از سوی دیگر، این برنامه تمامی موضوعات ضروری آموزش قرآن، مانند روخوانی، روان‌خوانی، صحت قرائت، توانایی درک معنای عبارات و آیات ساده قرآن کریم، آشنایی با معارف انسان‌ساز قرآن و تدبیر آیات الهی را در حد امکان شامل می‌شود. (انوشه‌پور و همکاران، ۱۳۸۹)

اهمیت و ضرورت تحقیق

قرآن در درجه اول کتابی دینی است. به موازات کتاب دینی بودن، کتابی آموزشی نیز محسوب می‌شود. به این دلیل، از ابتدا نه تنها کتاب درسی برای خواندن و نوشتن شد بلکه یک کتاب آموزشی نیز تلقی گردید. مخصوصاً که هدف ارسال رسل و انزال کتب (از جمله قرآن) را هدف آموزشی و تعلیم و تربیت قرار داده است. این نکته حداقل شش بار در قرآن کریم مورد توجه قرار گرفته است (در سوره بقره، آیه‌های ۱۲۹، ۱۵۱ و ۱۷۴، سوره آل عمران آیه‌های ۷۷ و ۱۶۴، و سوره جمعه آیه ۳؛ عزتی، ۱۳۶۶).

آموزش قرآن از نگاه آموزگاران تهران

پروانه‌منصوری
آموزگار مدارس شهر تهران

آموزشی که نتواند تغییر رفتار ایجاد کند و تفاوت‌ها را از میان بردارد، اتلاف وقت بیش نیست. (آقازاده و احدیان، ۱۳۸۶)

آموزش جامع قرآن فرایندی برای دستیابی به توانایی خواندن، درک معنا، تدبر در آیات و آشنایی با معارف قرآن به‌منظور انس و بهره‌گیری دائمی از قرآن کریم و تقویت ایمان و عمل صالح است. در صورتی که آموزش قرآن به‌صورت جامع انجام شود، دانش‌آموزان که آحاد جامعه را تشکیل می‌دهند، به سواد قرآنی دست می‌یابند. (انوشه‌پور و همکاران، ۱۳۸۹)

سؤالات تحقیق

۱. آیا عوامل انسانی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثر هستند؟
۲. آیا روش تدریس قرآن توسط معلمان بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثر است؟
۳. آیا مواد و تجهیزات آموزشی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثرند؟
۴. آیا محتوای انتخاب شده بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثر است؟

تجزیه و تحلیل سؤالات پژوهش

در این تحقیق شاخص‌های عوامل انسانی که عبارت‌اند از: سطح علمی معلمان، آشنایی با روش آموزش قرآن، دانش محتوایی، دانش حرفه‌ای، دانش موضوعی قرآن، علاقه‌مندی معلمان، توجه و همکاری مدیران در زمینه اجرای آموزش قرآن، دوره‌های ضمن خدمت فرهنگیان، رضایت شغلی معلمان، نقش معلمان راهنما و تدریس قرآن توسط معلم پایه که به ترتیب به کمک سؤال‌های ۱ تا ۱۱ پرسش‌نامه مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نتیجه آن‌ها در جدول ۱ آمده است.

براساس جدول ۱، ۹۹/۲ درصد از معلم‌ها با بیشترین فراوانی بیان داشته‌اند که سطح علمی معلمان در بهبود آموزش قرآن مؤثر است. ۹۹/۷ درصد اظهار کرده‌اند که آشنایی معلمان با روش آموزش قرآن بر بهبود آموزش قرآن مؤثر است. ۹۹/۷ درصد معتقدند که دانش محتوایی معلمان (تسلط روی کتاب درسی)، بر بهبود آموزش قرآن مؤثر است. در مجموع به‌طور میانگین، ۹۳/۳ درصد (میانگین مجموع درصدهای زیاد و خیلی زیاد)

از معلمان مورد مطالعه با بیشترین فراوانی اظهار داشته‌اند که عوامل انسانی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی تأثیر گذارند. شاخص‌های مربوط به روش تدریس در این تحقیق عبارت‌اند از: داشتن طرح درس، استفاده از روش تدریس فعال، تأثیر ارزشیابی (تشخیصی - تکوینی - پایانی)، ارائه تکالیف مناسب و نظارت آن، طراحی آموزشی، مدت زمان آموزش و رعایت تعدد و فاصله جلسات تدریس در طول هفته و ایجاد انگیزه از طرف معلم که به ترتیب به کمک سؤال‌های ۱۲ تا ۱۸ مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نتایج آن در جدول ۲ قابل مشاهده است.

براساس جدول ۲، به‌طور میانگین ۹۶/۴ درصد از پاسخ‌دهندگان مورد مطالعه با بیشترین فراوانی بیان داشته‌اند که روش تدریس قرآن توسط معلمان، بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثر است. شاخص‌های مربوط به مواد و تجهیزات آموزشی عبارت‌اند از: شناسایی، تعیین و تدارک منابع آموزشی، استفاده از وسایل و تجهیزات آموزشی (سی‌دی و لوحه)، استفاده از کتاب راهنمای معلم، مکان آموزش قرآن، استفاده از قرآن کامل و رایج در منزل، استفاده از قرآن کامل با رسم‌الخط آموزشی و استفاده از نرم‌افزارهای آموزشی که به ترتیب در پرسش‌نامه به کمک سؤال‌های ۱۹ تا ۲۵ مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نتایج آن در جدول ۳ آمده است.

براساس جدول ۳، به‌طور میانگین ۹۳/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان مورد مطالعه با بیشترین فراوانی معتقد بوده‌اند که مواد و تجهیزات آموزشی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی مؤثر است. شاخص‌های مربوط به تأثیر محتوای انتخاب‌شده در این تحقیق عبارت‌اند از: سازماندهی محتوا از ساده به پیچیده، استفاده از آموخته‌های قبلی و یادآوری در محتوا، بهره‌گیری از فعالیت‌های متنوع در محتوا، و همسویی محتوا با اهداف آموزش قرآن که در پرسش‌نامه به ترتیب در سؤال‌های ۲۶ تا ۳۰ مورد بررسی قرار گرفته‌اند و نتایج آن‌ها در جدول ۴ قابل مشاهده است.

براساس جدول فوق، به‌طور میانگین ۹۸ درصد از معلم‌های مورد مطالعه این تحقیق با بیشترین فراوانی بر این باورند که محتوای انتخاب‌شده بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی تأثیر گذار است.

آموزش جامع قرآن فرایندی برای دستیابی به توانایی خواندن، درک معنا، تدبر در آیات و آشنایی با معارف قرآن به‌منظور انس و بهره‌گیری دائمی از قرآن کریم و تقویت ایمان و عمل صالح است

جدول ۱. توزیع فراوانی شاخص‌های مربوط به تأثیر عوامل انسانی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی

جمع	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم		
۳۵۰	۲۴۷	۱۰۰	۳	۰	فراوانی	S1
۱۰۰٪	۷۰٪	۲۸٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۴۹	۱۰۰	۱	۰	فراوانی	S2
۱۰۰٪	۷۱٪	۲۸٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۵۶	۹۳	۱	۰	فراوانی	S3
۱۰۰٪	۷۳٪	۲۶٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۵۶	۸۶	۸	۰	فراوانی	S4
۱۰۰٪	۷۳٪	۲۴٪	۲٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۱۷۴	۱۶۸	۸	۰	فراوانی	S5
۱۰۰٪	۴۹٪	۴۸٪	۲٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۵۷	۹۲	۱	۰	فراوانی	S6
۱۰۰٪	۷۳٪	۲۶٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۲۱	۱۲۶	۳	۰	فراوانی	S7
۱۰۰٪	۶۳٪	۳۶٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۵۰	۲۰۷	۱۱۹	۲۳	۱	فراوانی	S8
۱۰۰٪	۵۹٪	۳۴٪	۶٪	۳٪	درصد	
۳۵۰	۲۰۳	۱۲۰	۱۹	۸	فراوانی	S9
۱۰۰٪	۵۸٪	۳۴٪	۵٪	۲٪	درصد	
۳۵۰	۱۶۰	۹۴	۶۶	۳۰	فراوانی	S10
۱۰۰٪	۴۵٪	۲۶٪	۱۸٪	۸٪	درصد	
۳۴۹	۱۲۳	۱۴۲	۶۰	۲۴	فراوانی	S11
۱۰۰٪	۳۵٪	۴۰٪	۱۷٪	۸٪	درصد	

معلم انسانی‌ترین عامل برای ایجاد موقعیت مطلوب در تحقق اهداف برنامه‌های آموزشی و پرورشی است. معلم می‌تواند حتی نقص کتاب‌های درسی و کمبود امکانات آموزشی و پرورشی را جبران کند

جدول ۲. توزیع فراوانی شاخص‌های مربوط به تأثیر روش تدریس قرآن توسط معلمان بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی

جمع	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم		
۳۵۰	۱۱۳	۱۴۹	۷۳	۱۵	فراوانی	S12
۱۰۰٪	۳۲٪	۴۲٪	۲۰٪	۴٪	درصد	
۳۴۸	۱۶۸	۱۷۹	۱	۰	فراوانی	S13
۱۰۰٪	۴۸٪	۵۱٪	۰٪	۰٪	درصد	
۳۴۸	۱۵۸	۱۶۷	۱۹	۴	فراوانی	S14
۱۰۰٪	۴۵٪	۴۸٪	۵٪	۱٪	درصد	
۳۴۷	۱۳۸	۲۰۰	۹	۰	فراوانی	S15
۱۰۰٪	۳۹٪	۵۷٪	۲٪	۰٪	درصد	
۳۴۷	۱۵۰	۱۶۹	۲۵	۳	فراوانی	S16
۱۰۰٪	۴۳٪	۴۸٪	۷٪	۹٪	درصد	
۳۴۸	۱۴۳	۱۹۱	۱۱	۳	فراوانی	S17
۱۰۰٪	۴۱٪	۵۴٪	۳٪	۰٪	درصد	
۳۴۵	۲۲۹	۱۱۶	۰	۰	فراوانی	S18
۱۰۰٪	۶۶٪	۳۳٪	۰٪	۰٪	درصد	

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی، برای بهبود آموزش به دو نکته باید توجه کرد:

● نکته اول: توجه به معلم به دلیل نقش مهمی که در آموزش دارد. معلم اساسی ترین عامل برای ایجاد موقعیت مطلوب در تحقق اهداف برنامه های آموزشی و پرورشی است. معلم می تواند حتی نقص کتاب های درسی و کمبود امکانات آموزشی و پرورشی را جبران کند. پس باید معلمانی انتخاب شوند که از صلاحیت های حرفه ای، شناختی و

مهارتی لازم برخوردار باشند و به قرآن و تدریس آن علاقه مند باشند. همچنین ضروری است مدیران، برنامه ریزان و مسئولان آموزشی نیز فعالانه و مطابق یافته های جدید علمی در جهت تحقق اهداف آموزش قرآن گام بردارند.

● نکته دوم: توجه به امکانات آموزشی که امر یادگیری را برای فراگیرنده آسان می سازد. همچنین انتخاب محتوا مطابق با اصول تولید محتوا و استفاده از وسایل و تجهیزات آموزشی سبب بهبود آموزش قرآن می شود.

جدول ۳. توزیع فراوانی شاخص های مربوط به تأثیر مواد و تجهیزات آموزشی بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی

جمع	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	فراوانی	درصد
۳۴۹	۱۹۱	۱۵۰	۵	۳	۵۱۹	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۵۴/۷٪	۴۳/۰٪	۱/۴٪	۰/۹٪	۵۱۹	۱۰۰/۰٪
۳۴۷	۱۷۵	۱۶۵	۶	۱	۵۲۰	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۵۰/۴٪	۴۷/۶٪	۱/۷٪	۰/۳٪	۵۲۰	۱۰۰/۰٪
۳۴۳	۲۲۷	۱۰۱	۸	۷	۵۲۱	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۶۶/۲٪	۲۹/۴٪	۲/۳٪	۲/۰٪	۵۲۱	۱۰۰/۰٪
۳۵۰	۲۰۶	۹۳	۴۳	۸	۵۲۲	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۵۸/۹٪	۲۶/۶٪	۱۲/۳٪	۲/۳٪	۵۲۲	۱۰۰/۰٪
۳۵۰	۲۳۰	۷۹	۳۳	۸	۵۲۳	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۶۵/۷٪	۲۲/۶٪	۹/۴٪	۲/۳٪	۵۲۳	۱۰۰/۰٪
۳۵۰	۲۳۴	۸۹	۲۷	۰	۵۲۴	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۶۶/۹٪	۲۵/۴٪	۷/۷٪	۰٪	۵۲۴	۱۰۰/۰٪
۳۵۰	۲۹۶	۴۷	۷	۰	۵۲۵	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۸۴/۶٪	۱۳/۴٪	۲/۰٪	۰٪	۵۲۵	۱۰۰/۰٪

جدول ۴. توزیع فراوانی شاخص های مربوط به تأثیر محتوای انتخاب شده بر بهبود آموزش قرآن در دوره ابتدایی

جمع	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	فراوانی	درصد
۳۵۰	۲۷۳	۶۵	۱۲	۰	۵۲۶	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۷۸/۰٪	۱۸/۶٪	۳/۴٪	۰٪	۵۲۶	۱۰۰/۰٪
۳۵۰	۲۹۸	۴۶	۶	۰	۵۲۷	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۸۵/۱٪	۱۳/۱٪	۱/۷٪	۰٪	۵۲۷	۱۰۰/۰٪
۳۴۹	۲۳۸	۱۰۷	۴	۰	۵۲۸	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۶۸/۲٪	۳۰/۷٪	۱/۱٪	۰٪	۵۲۸	۱۰۰/۰٪
۳۴۹	۲۴۱	۹۵	۱۳	۰	۵۲۹	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۶۹/۱٪	۲۷/۲٪	۳/۷٪	۰٪	۵۲۹	۱۰۰/۰٪
۳۴۹	۲۶۴	۸۵	۰	۰	۵۳۰	۱۰۰/۰٪
۱۰۰/۰٪	۷۵/۶٪	۲۴/۴٪	۰٪	۰٪	۵۳۰	۱۰۰/۰٪

منابع

- آقازاده، محرم و محمد احدیان؛ راهنمای عملی برنامه ریزی درسی. نشر نورپردازان چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۶.
- انوشه پور، ابوالفضل، الهه ستوده، غلام عباس سرشور خراسانی، سیدمهدی سیف، سید حامد ملکوتی، رضا نیانی و مسعود وکیل، مبانی و روش آموزش قرآن در دوره ابتدایی: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران، تهران، ۱۳۸۹.
- چراغ چشمه؛ عباس. مبانی تربیت اسلامی آثار دانشمندان، قم، ۱۳۸۵.
- صافی، احمد؛ «تربیت و تأمین معلم در ایران». فصلنامه تعلیم و تربیت، نشریه شماره ۷۳ و ۷۳، ۱۳۸۱.
- عزت نسبی، ابوالفضل؛ آموزش و پرورش اسلامی، دارالتبلیغ اسلامی، قم، ۱۳۶۶.
- کرامتی، محمدرضا؛ روش های تدریس پیشرفته. انتشارات یسپرون، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸.